

Suba Ferenc könyvei

A harmadik ok, amiért gépről és népről gondolkozva, írva érdemes Suba Ferenc életútjával foglalkozni: eltérően az általam ismert más traktoristáktól és gépészek-től, ő két könyvnek is a szerzője. Nem csak beszélgettünk, hanem kezembe vehettem, olvashattam, és bemutathatom írott, megformált elképzeléseit.

Két, teljesen más területhez, más valóságterülethez sorolható, meg két külön életszakasza összegzésének tekinthető könyvről van szó. A könyvek mögött két, egymással párhuzamosan futó, de jól elkülönülő sors és értékrendszer sejlik fel. Miközben aktív gépész volt, aközben is szükségét érezte, hogy a szülőfalujának múltja, „hagyományai” iránt érdeklődjön. Nem volt azonban alkalma, hogy csak ezekkel foglalkozzon, hogy erről írjon is. Miért, milyen ösztönzésre írta meg, mintegy gépészeti „tudását” összefoglalva, de ugyanakkor a kor számára adott elvárásait teljesítve az első könyvet? És ezután, nyilvánvaló hiányérzettel hajtva, valamilyen beteljesülést keresve, életének mintegy új értelmet adva, egy másik történelmi korszak más, a kislegrégióban új elvárásként létező közfeladatot – „monográfia írást” – felvállalva a másodikat?

Ma nyolcvanhárom éves, és amikor beszélgetünk, elmondja, hogy egy harmadik, egy életrajz jellegű könyv megírásán is gondolkozott:

Hát amit a könyvekbe nem írtam meg, hanem azon kívül történt, abból is lehet egy könyvet írni. Volt olyan, hogy hívtak, te Suba, tarts egy előadást nekünk, miket tudsz. S akkor nekikezdtem, hogy szedjem össze, hogyan lettem én traktorista, ismertetőt, mint egy szakkönyv, ismertető jellegűt, gondoltam, hogy még a mérnökök is levehetnék a konklúziót, hogy egy gyermekből hogy lett gépészmester... (0302)

De végül is csak gondolkozott ezen, nem fogott neki.

Érdemes visszatekinteni életének kronológiájára, hogy a könyvek születésének időrendjét megállapíthassuk. Tizennégy éves, amikor 1952-ben Marosvásárhelyen a Gépipari Középiszkola diákja lesz, két év múlva abbahagyja a tanulmányait és visszamegy szülőfalujába. Ott tizenhat éves korában, 1954-ben nem hivatalosan, majd tizennyolc évét betöltve 1956 márciusában hivatalosan is traktoristaként alkalmazták, de vizsgát csak 1962-ben tesz, ekkor kapja meg a traktorista-könyvét.

Két év múlva, 1964-ben, huszonhat évesen a Nyárádszeredai Gép- és Traktorállomás XI., Márkodban állomásozó traktorbrigádjának lesz a brigádvezetője. 1969-ben karbantartó gépész, 1970-ben szekciófőnök, 1973-ban pedig a nyárádszeredai traktorjavító műhely gépésze. 1974-ben, harminchat évesen családjával együtt beköltözik Nyárádszeredába, itt 1975-től 1979-ig esti iskolába jár, majd érettségizik, majd azonnal felvételizik a segesvári Mezőgépészeti Mesteriskolába, egy év múlva



12. kép. Suba Ferenc traktorista könyve

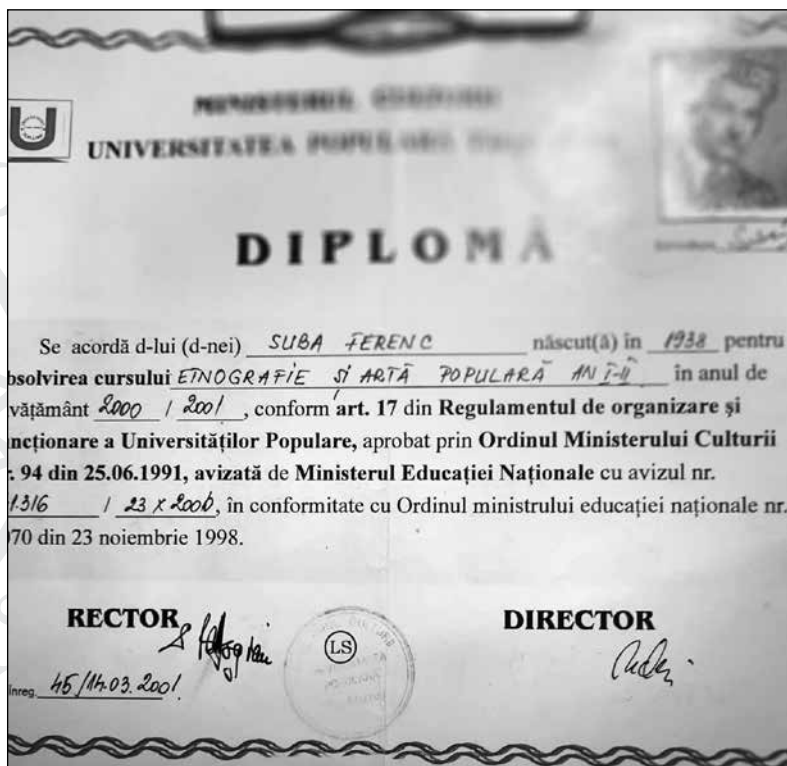
mezőgazdasági gépészmester lesz. Ekkor negyvenkét éves. Úgy vélem, ekkor kezd neki *A mezőgazdasági gépek erőforrásai: a belsőégésű motorok (gépészeti ismeretek)* című könyve írásának. 1983 elején már elkészül egy első változattal: ő beszélgetéseink során nem tudta ezeket az időpontokat pontosan meghatározni, de ez véleményem szerint onnan tudható, hogy kézirátával először felesége távoli rokonát, a Bukarestben megjelenő *A hét* hetilap főszerkesztőjét, Huszár Sándort keresi fel – akit 1983 második felében váltanak le funkciójából. Hosszú kálvária kezdődik a kiadás érdekében, erről lentebb részletesen lesz szó. 1989-ben a kolozsvári Ceres Könyvkiadó szerződést köt vele a könyv megjelentetésére, 1990 februárjában kelleme elkezdeni a nyomtatást egy dési nyomdában – de az 1989-es fordulat után már se a nyomdát, se a kiadót sem érdeklik az fordulat előtt kötött szerződések, Suba Ferenc hiába próbálkozik. Tovább dolgozik a kéziraton, az utolsó, a gépelt, bekötött kézirat, a ma is megmutatható 471 oldalas „kötet” borítóján levő, meg a *Előszó* végén olvasható dátum: 1997. Ezután Suba Ferenc, aki ötvenkilenc éves, és egy éve már nyugdíjas, úgy dönt, hogy lezárja életének aktív gépész-korszakát.

Ebben annak is szerepe lehet, hogy a világ körülötte igen gyorsan megváltozik.

Változnak, megszűnnek a szocialista korszak intézményei, értékei, a műszaki ismeretekhez való viszony, csökken a „jó gépészek” tekintélye, a „rossz gépészeket” pedig már végleg nem olvasnak műszaki szakirodalmat. Értelmét veszti az addigi ideológia: a világ „jobbításában” egyre kevesebb szerepe lesz az előző korszak egyik kulcsszereplőjének, annak a „jó” gépésznek, aki kitartó erőfeszítéssel, munkával képes arra, hogy uralja a gépeket és technikát, de arra most már nem képes, hogy saját sorsával is ezt tegye, mert a világ egyre komplexebbé válik, egyre több titkot rejt, és egyre nyilvánvalóbb, hogy csak technikai-mérnöki eszközökkel, ra-

cionálisan egyre kevésbé kezelhető. A gépész-identitásnak egyre kevesebb az orientáló, támaszt adó jellege.

Suba Ferenc úgy dönt, hogy a szép jövő ígázatéből szabadulva, a gépészet jövőalakító hatalmába vetett, már illúzióknak bizonyuló elképzeléseit feladva a múlt, hagyományok értékei fele fordul: néprajzos-örökségmentő lesz. 2000-ben beiratkozik a Marosvásárhelyi Népi Egyetem néprajz tanfolyamára, 2001-ben elvégzi ezt.



13. kép. Suba Ferenc diplomája a Marosvásárhelyi Népi Egyetem Néprajz és Népművészet tanfolyamának elvégzéséről

2002-ben, hatvannégy éves korában megírja a tanfolyam befejezéséhez szükséges néprajzi dolgozatát: *Márkod története és néprajzi leírása*. Ez a 223 oldalas munka 2004-ben a marosvásárhelyi Ansid Kiadónál Suba Ferenc saját költségén, meg a könyv végén felsorolt támogatók segítségével jelenik meg.

„Összeszedtem, ami egy könyvben se volt megírva...”

A mezőgazdasági gépek erőforrásai: a belsőégésű motorok című könyv megírásának okáról ma ezt mondja:

Azért fogtam neki, mert 30, 40 évig itt jártam állandóan, Szovátától Ákosfalváig, s minden defektet, amit nem tudtak javítani, rajtam ment keresztül, s én nem volt hova menjek, én kellett javítsak, s megmagyarázzam hogy kell feltenni eztet s aztot, s tőlem kérdezték, s én hiába kérdeztem a mérnököket, nem tudták. S annyi mindenre én reagáltam, hogy nincs meg, s anynyi könyvem volt, hogy egy egész könyvtáram, Magyarországról, mindennün, ami megjelent, de nem volt benne. Sokszor mentem ki s kérdeztem a traktoristáktól, hát te ezt hogy nem tudod, s mester elvtárs, én szakiskolát végeztem, mi ezt nem tanultuk, s nem olvastam, nem tudom. Aztán én ilyeneket összeszedtem, ami egy könyvbe se volt megírva, s aztán erről jött, hogy jó volna kiadni, s akkor vettem a könyveket, ebben ezt írja s abban azt, egy rakás könyvet, s abból, de azt is beleszórtam, ami nem volt a könyvekbe leírva. (0299 – 2018.04.04)

Vegyük sorra.

Fiatal korától szívesen kezelte, javította a gépeket – példa erre az előző fejezetben olvasható történet, amely szerint a „tarisznyában hozott” alkatrészt (elektormágnezt) megjavítja, pedig sosem látott addig olyant, de bízott a tudásában, mert „mindegyiknek ugyanaz az elve”. Megvolt tehát az érdeklődése, önbizalma. Miután gépézmester lett, de azelőtt is sorozatban kellett a javítási, karbantartási problémákat megoldania, és sokszor kellett tapasztalnia, hogy a elméletileg képzett szakemberek nem tudják a gyakorlati megoldásokat. Említi, hogy mondták róla: ha javításról van szó, „Suba többet tud, mint három mérnök”. Azt is tapasztalhatta, hogy a fiatalok már egy más nemzedék, nem lelkesednek az új ismeretekért: „ezt nem tanultuk, s nem olvastam, nem tudom.” Maga a szelekció is köztudottan olyan volt, hogy a jobb képességűnek tartott falusi fiatalok nem mentek traktoristának. Felesége erről egy közismert anekdotát említett:

A fiát vitte az apa a sáromberki traktoriskolába, s mondta az igazgatónak, kicsit gyengébb képességű, s mondta az igazgató, hogy tudom, mert ha jó lenne, akkor az udvarhelyi tanítóképzőbe vitte volna. (0323 – 2018.09.26)

Igazából csak 1975, az esti középiskola megkezdése után fordult egyre inkább a figyelme az olvasás fele. Fokozatosan rászokott a mezőgépezeti szakirodalom, meg ezen túl, általában a technika világát bemutató, a technika diadalát, a korlátlan emberi haladásba vetett hitet hirdető könyvek olvasására, gyűjtésére. Nem csak Romániában kiadott magyar és román nyelvű szakkönyveket vásárolt rendszeresen, hanem magyarországi utazásai során is szakkönyveket szerzett be, meg a nyolcvan-

nas évek elejétől rendszeresen járt vasárnaponként könyvekre „vadászni” a marosvásárhelyi ócskapiacra – és aki ismeri, hogy ebben az időben, a Magyarországra (sajnálatos módon) kiköltözők milyen könyvtárakat vesztegettek el ezen az ócskapiacon, az nem csodálkozik azon, hogy számára igen kedves és hasznos – igaz, nem éppen új – könyvekhez jutott így hozzá Suba Ferenc.

Végül, de nem utolsó sorban: Suba Ferenc fiatal korában hivatalos, folyamatosan hangoztatott ideológia része volt a fejlődés, a „világunk folyamatosan jobb lesz, és ehhez mi is hozzá kell járuljunk” gondolata. Egy korát és körülményeit elfogadó, ebbe belehelyezkedő gépészt állandóan foglalkoztatta, hogy „minél kevesebb meghibásodás legyen, hogy minél többet dolgozhasson és az országnap/népnek minél nagyobb hasznot hajthasson a gép”. Komolyan vette, amit a gyűléseken ismételtetek: tapasztalatait átadni, a fiatalabbakat tanítani kell: „összeszedtem, ami egy könyvbe se volt megírva, s aztán erről jött, hogy jó volna kiadni”, mások számára is elérhetővé tenni.

[Ki biztatta innen, hogy írjon könyvet?]

Senki, senki... én gyűjtöttem az anyagot, technikai könyvet mindent megvásároltam, elolvastam, s ami nem volt meg egyikben se, azt szőttem bele, például mikor írtam az olajozási berendezéseket, azt mind elolvastam, s beírtam. Elsőnek a főkönyvelőnek, a megyei főkönyvelő, Patakfalvi, azzal jobban voltunk, neki mutattam... s azt mondtam, hogy adjuk ki, s azt mondta, hogy ebben az évben már nincs erre pénz, én azt akartam, hogy itt jelenjen meg a megyei trösztnél, kerüljön a traktoristákhoz... (0299 – 2018.04.04)

Volt egy másik lehetőség, egy ajánlat a kiadásra: a nyárádszeredai Mezőgazdasági Gépállomás főmérnöke javasolta, hogy őt is tüntesse fel szerzőként, és akkor közbejár a megjelentetésért. Suba Ferenc erre nem volt hajlandó:

Csomós azt mondta, 3 évig mind jártam a kiadásért, hogy olyan van benne, amit ő sem tud, s azt mondta, adjam oda, s tüntessem fel őt is mint szerzőt, s akkor kiadassa, s mondtam, mérnök úr, én ha nem tudom kiadni, akkor nem foglalkozok senkivel. S hogy nem tudtam kiadni, örökké hát amikor találkoztunk, akkor mindig mondta, Suba, hát mit mondtam, eddig a könyv ki lenne adva, a könyv meglett volna! Hát meg lett volna, ha Ceaușescu még él néhány hónapot, mert próbálva volt! (0299 – 2018.04.04)

A végül is kudarccal végződő megjelentetési kísérletekről többször is kérdeztem, meg a kálváriájának egy-egy bosszantó részletét magától is említette különböző alkalmakkor. Az alábbi összefüggő szöveg a legrészletesebb, visszaemlékező, szubjektív kifejtés:

„S akkor aztán elmentem Huszár Sándorhoz, a Héthez, feleségemnek rokona volt... A főszerkesztője a Hétnek s a Tettnek... A Scânteia házban, alig kaptam meg az emeleten, ide oda mentem, amíg megkaptam az irodáját,

békopogtattam a titkárnőjéhez, s neki külön szobája volt, s volt egy külön gomb, hogy bemehetek-e, a titkárnő megnyomta a zöld gombot, s ő bent is megint a zöldet, s akkor beengedett.

[S vitte a kéziratot...]

Én vittem, s megmutattam neki, de azt mondja: Feri, ez nem az én meszeriám, hanem van Kolozsváron egy kiadó, ott van nekem egy jó barátom, az direkt ezzel foglalkozik, azt mindjárt fel is hívta. S aztán rea, hogy hazajöttem, 2-3 nap múlva mentem is, s aztán ő tudta a címet is, azt megkérdeztem rögtön, nem volt messze a kiadó, ahol van a szobor, ott van egy utca, s a Dolgozó Nő ahol volt, egymás mellett voltak. S azt mondja, hagyjam ott, nézze által, két hónap múlva jöjjen fel. S fel is mentem, s na azt mondja, ez igen, a titkárnőjénél kávét rendelt, én vittem a jó márkodi szilvapálinkát, hahaha... S mondta a titkárnőjének, ez igen, itt van a szerző, állandóan mondják, hogy adjunk ki magyarul könyvet a traktoristáknak, s itt megvan. Látszik, hogy ez az ember ért a gépekhez, hát sok mindent nem tudott, amit én leírtam.

[Szerződést írtak?]

Hát a nyomdához kellett menni, de addig nem lehetett, amíg a próbálás nincs. S legelőbb abba kötöttek bele, hogy Caușescuról nem írtam be idézetet. Legelőbb azért dobták vissza. S akkor amint beleírtam, feljövés, visszajövés, közben teltek a hónapok. S akkor az lett, hogy papírspórlás, három negyedével legalább le kell csökkenteni. De én azon voltam, hogy mindent aprólékosan írjak le, ez nem olyan, mint egy regény, hogy innét-onnat ki lehet hagyni, ha kihagyok akkor megint nem csináltunk semmit. S akkor majdnem bele is voltak nyuguva, s akkor újra, hogy románul lehet kiadni csak. Na aztán megint... Dehát nekem éppen ezért, hogy Erdélyben romolnak el a traktorok, nem értik, a kollektívekből toborozzák a traktoristákat, s a traktoristák románul nem értettek... Úgy hogy majdnem két évbe került ez... 4-5-szor voltam Kolozsváron, autóbusszal...

[Felesége: Annyi álmatlan éjszakája volt...]

Aztán egyszer telefonált, hogy beleegyeztek, megvan az autorizáció, lehet nyomtatni. Aztán felmentem, csináljuk meg a szerződést a nyomdával, Dés, ott nyomtatták ezeket a könyveket, s elmentünk, s ott azt mondták, hogy annyi munkánk van, jövő évben március, ápriliséig nem tudják vállalni, szerződést majd csinálják, ráér. S az volt 1989-ben, s akkor jött a forradalom... Ki is számították oldalszám szerint a honoráriumot, nekem adott volna 20 példányt ingyen, s akkoriban 60.000 lejt kaptam volna, az egy Dacia 1100-nak az ára...

S akkor 1990 után Vásárhelyt az összes nyomdát összejártam, s nem vállalták... Mentor Kiadó, Káli Király István, annál is voltam, ő úgy vállalta volna, hogy a képeket mind hátra kellett volna rakni, hát mondtam, főszerkesztő úr, hát régebb tudtak csinálni úgy, hogy a kép ott volt ahol a magyarázat, hát [...] egy sógornőnk ott dolgozott nála... (0299 – 2018.04.04)

Próbáltam rekonstruálni a megírás folyamatát, igen kevés eredménnyel: ma már nem emlékszik a részletekre, és nincsenek meg a folyamatosan készített jegyzetei sem.

[Az első jegyzet a könyv megírásához mikor készült?]

Állandóan valamit feljegyeztem... Összeszedtem a könyveket, s volt olyan, ami egyáltalán nem volt a könyvekbe, mentem terepre, s volt olyan hiba, hogy nem tudták egyáltalán megcsinálni, hát mester elvtárs, 3 évet végeztünk, ezt nem tanultuk... De aztán annyi papír volt, csináltam egy nagy rendet, s sok mindent eldobtam, egy doszár ejsze maradt.



14. kép. Suba Ferenc maradék doszárjai

[Felesége: *Istenem, istenem! Annyit kopogott éjjelenként, a gyermekek is megszokták az írógép kopogást, még jobban aludtak, de úgyis lassan ment, szaporátlan volt... Kétszer is leírta kézzel, amíg kapta az írógépet Ilonkától, ez a forradalom után volt, hát géppel írni tudott már, bent megtanult... sok idő volt, amíg ennyire jutott... nehéz volt, dolgozott vele... S közben kellett építkezni, s amikor a legjobban kellett segíteni, dolgozni, akkor mindig el kellett menjen valamiért... Azt a sok kéziratot nincs amiért tartsa, s csinált egy renoválást... Az hogy nem sikerült, na...]*

[A beosztást, hogy mi legyen az elején s mi a végén, azt Feri bácsi találta ki?]

Én, abba nem szólt bele senki... Csomós megtudta, odaadtam neki a kéziratot, átalolvasta, s azt mondja, felviszi Kolozsvárra, s a gépészmérnöki részt, annyit mondott, hogy ezt a fejezetet cseréljem ki a másikkal, mert a könnyebbtől menjünk a nehezebb felé.

Egyszer legépeltem, s akkor felvittem, s mondták, egy sorban hány betű kell legyen, s hány kimaradás, mi a standard, s újra kellett gépeljem... 454 oldal. S én tömöttebben írtam, s 2-ös izével kellett újrainjam, hogy ha valami javítás lesz, be kell írják a kollektorok.

Csomós egyszer kihozott egy újságíró, hogy javítsa, de az azt mondta, nem tud beleszólni, mert ez technikai dolog, de Vásárhelyen sincs senki, aki tudná javítani... A remorka, ez nem remorka, hanem pótkocsi, a regulátor az nem regulátor, hanem szabályozó, a motorina az nem motorina hanem nyersolaj... Na mondom, a traktoristáknak ezt hiába mondják, aztán úgy kijavítják, hogy a traktoristák nem fogják érteni, a traktor se traktor lesz, hanem erőgép... úgy hogy jobb, ha így adom a nyomdába, ezzel nincs amit foglalkozni...

[Megvan, látom, de ez nem a kézirat... ez is a 1997-es, ez egy második példány.]

Apám mondta, az irodai munka addig tart, amíg a rendszer, de a gépészet, az akármilyen rendszer, az tart...

[Írja, hogy „rossz gép nincs, csak rossz gépész...”. Maga azt akarta, hogy nevelje meg a rossz gépészeket!]

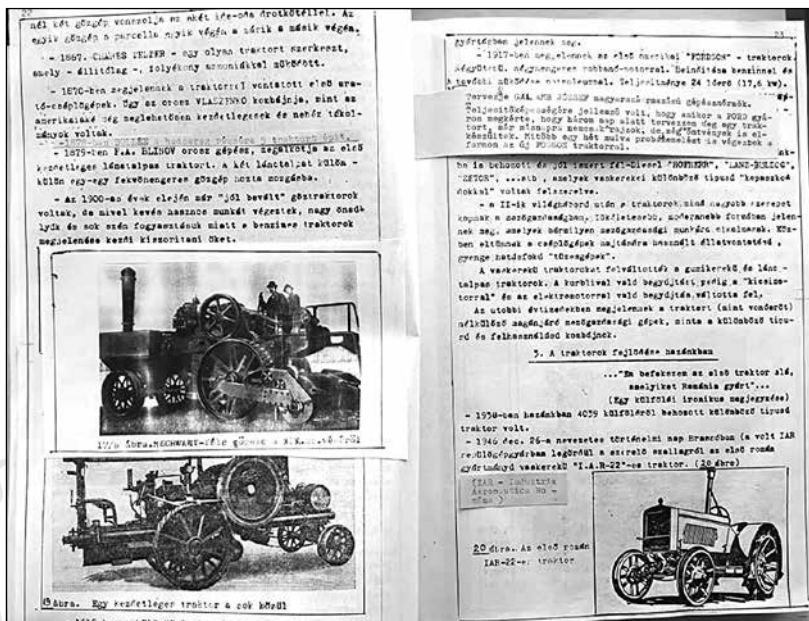
S neveltem is! (0299 – 2018.04.04)

A traktoristák fejlettebbek...

Érdeemes tüzetesebben szemügyre venni évtizedes munkájának kézbe fogható eredményét, ezt az 1997-ben lezárt, bekötött kéziratot-„kötetet”. Mindjárt a cím utáni oldalon ott van a papírszalagra írt, beragasztott mottó: „Fiam, légy gépész, mert akármilyen világ legyen, az a legbiztosabb állás!” Ez a fentebbi megjegyzés átírt, „irodalmiasított” változata, ugyanolyan papírra van írva, mind azok a szalagcsíkok, amelyekkel utólag kiegészítette a szöveget, beragasztott a különböző oldalakra, vagy letakarva velük az eredetileg gépelt sorokat, vagy csak az oldal szélire felragasztva úgy, hogy megnézhető az alattuk levő szöveg is.

Ezután következik a három oldalas *Előszó*, amellyel külön foglalkozom majd.

Az 1. rész: *Általános fogalmak a belsőégésű motorokról* (5–109. oldalak) első fejezete az erőgépek fejlődéstörténetéről tartalmaz egy rövid áttekintést, benne: *A traktorok fejlődése világviszonylatban* 8 oldalon (4 oldal csak kép). Majd az *Általános alapfogalmak* hosszú fejezete következik, ebben van egy 24 oldalas technikai lexikon is:



15. kép. Papírsíkok a könyvbe beragasztva

[Egy technikai lexikon, ezt miért tette be?]

Mert a 6-os kategóriánál már kellene ezek a dolgok...

[Mit mondtak erről a lexikonról, mit tegyen be, mit vegyen ki?]

Hát azt mondták, megvan benne minden, ami kell...

[Még ilyen is van, hogy munkasiker, ezt is meghatározza... még az örökmozgót is betette...]

Az embernek, ha elforgassa, abból is van amit tanulni... egy könyvben nem hiszem, hogy ennyi meg lenne...

[Szövegtáblázat is... gömbfa-köbözési táblázat...]

Márkóban volt a géter, aztán én kellett menjek, hogy köbözsem le... a traktoristák fejlettebbek a többi földművesnél, kellett ezt is tudni... Ezt lehet használni a mesteriskolákban is... A mérnökök is, ami benne van, nem tanulnak mindent... (0299)

Ezt az *Egy kis termodinamika* és *A motorok osztályozása* fejezetek követik. A második rész hosszú címe: *A motorok szerkezeti felépítése, működése, beállítása, karbantartása és az üzemzavarok elhárítása*, ez mintegy 340 oldalas, tizenegy fejezetből álló rész. Sorra bemutatja: A. A motorok álló részeit, B. A motorok mozgó részeit (2 fejezetben: *A forgattyús hajtómű* és *A vezérmű*), meg C. A motor mellékberendezéseit (*Hűtési berendezés, Táplálóberendezés, Olajozó berendezés, Gyűjtőberendezés, Indító berendezés*). Az utolsó három fejezetből kettő a karbantartá-

sokkal, üzemzavarokkal és ezek elhárításával foglalkozik (411–435. oldalak), és van egy utolsó, *Különleges motorok* című rövid fejezet is.

A könyv végén ott a bibliográfia: 55 magyar és román nyelvű szakkönyv, valamint 11 folyóirat és más kiadvány adatai. Mivel a könyvben nincs szövegeközi, megadott bibliográfia, ezért ezeket a bibliográfiai tételeket nem tudom a tényleges szöveghez kötni, nem tudom, mikor melyik forrást használta, és mennyire használta fel ezeket szó szerint, mennyire átírva. Vagyis milyen szövegek vannak más könyvekből átemelve. Ezért egy kis nyomozásba kezdtem: végignézttem Suba Ferencnek a még meglevő könyvtárát. A még meglevőt, mert ahogy elmondta:

Mind odaadogattam, mindegyiknek egy egy öllel... Zolinak, Csabinak [a fiai]... Hát még maradt annak, aki most tanulja az autószerelést [a harmadik fia]...

[Mondta, hogy 150 kiló könyvet vitt el a DAC-hoz a papírgyűjtésbe, s 15 lejt kapott érte...]

Igen. Az unokámnak is tettem félre, ez leginkább kezdőknek való...

[Kihoz egy halom könyvet – ezekből válogatok, nézegettem, közben kommentálok:

Robogók... 1959, jó régi...]

Az ószeren vettem. Minden vasárnap mentem az ószerre, legtöbbit ott vettem... Erősen vadásztam az ilyen technikai könyveket...

[*Korrózióvédelem... 1989 utáni könyve nem nagyon van, ezek régebbiek... Román nyelvű könyv is van a bibliográfiájában... Az orosz könyvek el voltak terjedve akkoriban, amikor kezdte, né, Sztálin könyve is van... Automobil pe înțelesul tutoror... Panele de automobil, itt van a végén... Románul végezte a mesteriskolát, kellett értse, s a tankosoknál is tanulta románul...]*

A tankosoknál is volt technikai könyvtár, azt is átalböngésztem.

[*Csillagászat, A technika ábécéje, Ifjúsági Könyvkiadó, 1953, ez mind az ószerről... Szatmári antikváriumnak a pecsétje van benne... Energiaforrások, erőgépek, Mezőgazdaság gépesítése, a traktor az elején van... Technika a gimnázium I. osztálya számára...]*

Örökké lejegyeztem, mit kell úgy megcsinálni, hogy nincs benne a könyvben...

[*Agenda tractoristului... itt Obligațiile tractoristului... a traktorista a traktor kiszolgáló személyzetének a főnöke, azoknak akik ülnek a vetőgépen például... Ez 1954-es könyv, az Augustus 23 vállalat könyvtárából... Hangsebesség, utazás a világűrben: A legyőzött távolság, 1961, Budapest, ebben a gőz ereje, az első vasút... Futógépből kerékpár... Recomandări practice pentru amatori auto... ezek vándoroltak egyik kézből a másikba, látom ezekben be van írva: Kato Francisc...]*

A feleségek árulták az ószeren a könyveket...

[*Ezekből van, ezeket, amiket úgy neveztek hogy brosúra... A műhelyben volt ilyen, ahol utána lehetett nézni... A műhelyben gépészmérnök volt?]*

Volt gépészmérnök, s 3 mérnök, de azok sokszor annyit se tudtak, mind egy traktorista, az oktatást azt rám bízta...

[Gépelemek, 1949-es...]

Érdekelt erősen már akkor, gyermekkoromban, sokat olvastam ilyeneket... (0344 – 2021.05.27)

Hamar rájöttem, hogy ezeknek a könyveknek az átlapozása nem vezethet a várt eredményre, Suba Ferencről pedig már nem várhattam el, hogy emlékezzen, tulajdonképpen mit is használt a megíráshoz a könyvtárának ezek szerint véletlenszerűen még megőrzött könyvei közül. Amikor óvatosan említettem, hogy át szeretném nézni a könyveit, akkor megkérdezte ugyan, hogy milyen típusú könyvek kellenének, de arra a kérdésre, hogy azokat szeretném megnézni, amelyekből dolgozott a megírás közben, újra csak azt tudta válaszolni, hogy a könyvei nagy részét már elajándékozta vagy elvitte a hulladékgyűjtőbe. Végül is a megváltoztathatatlanba belenyugodva engedélyt kértem, hogy ezeket a polcokat lefényképezhessem, megtalálomra leemeljek és megnézzek néhányat a megmaradt könyvei közül.



16–18. képek. A könyvespolcok

1,2,3 polc, s még ott is... S még a hiúban is...

[(Kezembe veszek a polcra találok leemelt könyveket:) És ez mind ve-
gyes, van technikai és van más is... *Kis technikus sorozat...* mechanika és szí-
lárdáságtan... *Cartea instalatorului...*, *Cursuri pentru mecanizatori din ag-
ricultură*, 1960. 30000 példányban jelent meg...]

[Felesége: *Nem lehet meszelni ebben a szobában, máshol lehet...*]

[Ha már hozzányúltam, megnézem... *Talajvédelem.. Talaj előkészítése a
tavaszi vetések számára*, 1953... *Győz a tudomány sorozat... Talajtan, Talaj-
javítás, Termésgyűjtés* részek... Ez 0,20 lej...]

*A fehérnép árulta a könyvet az ószeren, s mennyi, s 25 lej, hát inkább
tépje össze, s összetépte, s na jó...*

[Felesége: *A változás után elmentünk Magyarországra, s akkor is köny-
vet vásárolt...*]

Ami érdekl, azt viheti nyugodtan, mert én úgyse foglalkozom vele...

[Magának még mindig nagyon sok könyve van... *A kovácsolás kéziköny-
ve...*, *Mechanizarea agriculturii...*, *Cartea tractoristului*, 1962, itt vannak a
traktorok leírása...]

*Az a helyzet, hogy a kollektívben a traktoristák nem tudtak románul...
Én jól megtanultam ezt a technikai nyelvet.*

[*Exploatarea raționala a tractorului pe senile...*, *Lóerő-számítás...*, *Te-
kercek és tekeresszigetelések gyártási technológiája...* U650, U651 trakto-
rok karbantartása... (leveszem, nézegetem, visszateszem a könyveket...)]

[Levesz ő is:] *Itt van egy jó, Technikai lexikon, 1928-as.*

[Azt is az ószeren vette?]

Hát ott... Első kötet, 820 oldal... Nem kaptam meg a másikat...

[*Glória kombajn javítása...*, *Növényvédelmi gépek...*] (0344 – 2021. 05. 27.)

Tehát a meglevő könyveiben kereshettem ugyan annak a nyomát, hogy mit hasz-
nált fel az írás során, de néhány próbálkozás után le kellett mondanom arról az el-
képzelésemről, hogy akár a minimális sikerrel járok. Suba Ferenc könyvtárában
rábukkantam olyan könyvekre, amelyeket felhasználhatott, amelyekből akár szö-
vegrészeket, akár illusztrációkat is át vehetett, például Szathmáry József: *Motorok*.
Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1961, „Suba Ferenc 1984” bejegyzés van a címol-
dalán; vagy Sztrókey Kálmán: *A technika ábécéje*. Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest,
1953, ebből oldalak és egyes képek vannak kivágva; vagy Surányi György – Rózsa
György: *Motor, moped, robogó*. Táncsics Könyvkiadó, 1959; vagy *Korunk techni-
kája 1964*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, „Suba Ferenc 1974” bejegyzés van a
címoldalán; vagy V. Parizescu: *Gépkocsidefektek tünetek, behatárolás, kijavítás*.
Editura Tehnică, București, 1982. De ezek átböngészése után is csak annyit tudtam
megállapítani, hogy képeket bizonyíthatóan átvett (lemásolt, vagy fénymásolt és
beragasztott), de szöveg-egyezésekre nem bukkantam.

Végül is a filológiai nyomozásnál, az átvételek, szövegegyezések kiderítésénél,
vagyis szövegírási munkamódszerének legalább a körvonalazásánál sokkal fonto-

sabbnak tartottam a megírás késztetéseknek a feltárását. Ezeket pedig a korszakban a technika szerepének, a „technikai-műszaki haladásnak” és a gépekhez való viszonynak az ideologizált megfogalmazásaiban véltem megtalálni – a kezembe került könyvekben és A mezőgazdasági gépek erőforrásai: a belső égésű motorok „könyvben” egyaránt. Ez utóbbi *Előszó* oldalait, meg a IX., *A belsőégésű motorok karbantartása* fejezet *Jó motor – rossz motor* című bevezetőjét érdemes figyelmesen átolvasni.

A megőrzött könyvek besorolása igen egyszerű kérdés, ezek előszavaiban a szocialista korszak propagandájának ismerős, sokat ismételt gondolatait olvashatjuk. *A technika ábécéje* című könyv előszavában írnak arról, hogy

„ha ismerni akarjuk a technika világát és magunk is részt akarunk venni további fejlesztésében, először is tájékozódniuk kell benne. Ifjúságunk nagy része technikai pályára készül, hiszen számtalan mérnökre és technikusra lesz szüksége szocialista hazánknak. Állandóan fejlődő nehéz- és könnyűiparunk a pályaválasztás számtalan lehetőségét nyújtja. De akármilyen technikai pályát választ magának az ifjú, kell, hogy valamilyen áttekintése legyen az egész mérnöki munkáról. Aki pedig nem technikai pályára készül, annak is nagyon hasznos, ha legalább annyit tud a technikáról, amennyit ez az „ábécé” elmond.” (Sztróky 1953: 3.)

A Motor, moped, robogó című könyv előszavában ez áll:

„Az elmúlt négy-hat év tapasztalatai és a hároméves terv perspektívái, amelyek a hazai motorizációra vonatkoznak, megkívánják tőlünk, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel hozzásegítsük a magyar dolgozókat ahhoz, hogy minél alaposabban megismerkedjenek a motorkerékpárnak, e manapság már szinte nélkülözhetlenné vált közlekedési eszköznek felépítésével és szerkezetével, működési elveivel, használatának és karbantartásának szabályaival. [...] Az ismeretanyag összeállításában a szerzők igen nagy hangsúlyt helyeztek a szemléletesség és a gyakorlatiasság pedagógiai elveire. Ezen elvek alapján állították össze munkájukat, és arra törekedtek, hogy a motorkerékpárosok az anyag elsajátítása után az összes előforduló üzemzavarok és hibákat fel tudják ismerni, és az üzemzavarok és hibák biztos és székszerű elhárítása ne okozzon gondot számukra.” (Surányi-Rózsa 1959: 3–4.)

Ami a motorkerékpárosokra vonatkozik, az vonatkozhat más gépészekre, a traktoristákra is például – Suba Ferenc a „több évtizedes praxis tapasztalatait” foglalja össze „önképzés céljából majdnem kérdés–felelet rendszer alapján” azzal a szándékkal, hogy az olvasás nyomán a „rossz gépészekből” „jó gépészek” váljanak (*Előszó*).

A Legyőzött távolság című könyv első oldalain olvashatjuk:

„Ebben az országban⁶⁷ a szocializmus rendjében jönnek létre az új technikai korszak nagy kezdeményezései, itt bontakozik ki a maga teljes nagyszerűségében az atomerő és a világűr meghódításának korszaka. Természetesen, a feltalálónak a szocialista rend viszonyai között is nehéz és önzetlen munkát kell végeznie. De most már nem marad magára, többé nincs egyedül. Műve nem egyes emberek érdekét szolgálja, megszűnt a lehetősége annak, hogy egy maroknyi csoport kihasználja, vagy visszaéljen találmányával. Az új találmány mindenkor ez egész nép javára válik, és a feltaláló éppen ezért az egész nép támogatására számíthat. A magányos ember ma már nincs abban a helyzetben, hogy nagy találmányokat hozhasson létre. A mi korunkban egy-egy nagy találmány számos különböző kutatási területen elért felfedezés összegzésének eredményeképpen jött létre. A szovjet szputnyikok például ragyogó kollektív teljesítmény eredményeként keletkeztek. A szocializmusban minden feltalálót támogatnak, még akkor is, ha munkája elszigetelten vizsgálva, önmagában véve, kevésbé fontosnak tűnik.” (Heinz Mildner 1961: 9–10.)

Suba Ferenc is osztja ezt a gondolatot: „a nagy találmányok nem a pillanat szüleményei. Nem a véletlen hozza létre a nagy találmányokat, hanem a kor érleli meg azok szükségességét.” (*Előszó*)

A kor példátlan, egyedülálló és csodálatos, büszke lehet mindenki, aki ebben él.

A *Korunk technikája 1964* könyv előszavában írja a globális emberi diadalról fogalmazott himnuszt a szerkesztő:

„Két évvel ezelőtt még csak az első botladozó lépéseket tettünk meg a világűr meghódítása fele vezető úton, ma pedig már kétszáznál is több azoknak a mesterséges égitesteknek, műholdaknak, műbolygóknak, űrszondáknak a száma, amelyek kitörték a Föld gravitációs börtönéből. Hírközlő műholdak közvetítik a rádió és a televízió adásait az óceánok egyik partjáról a másikra, s tucatnyi ember is megjárta már a világűrt. Új és új, minden eddiginél hatalmasabb erőművek fogják igába a vad folyók és a hullámzó tenger energiáját, alagutat építünk a hóval fedett Montblanc és talán a La Manche csatorna alatt, gomba módra nőnek ki az új gyárok, városok a földből. Behatoltunk a magfizika legrejtettebb területeire is, immár teljessé vált ez elemi részecskéék fél évszázaddal ezelőtt nem is sejtett családfája, mindjobban megértjük a természet alapvető törvényszerűségeit. A laboratóriumok csendjében egyre jobban szorul a hurok a pusztító népbetegségek – egyebek között az emberiség első számú közellensége, a rák – körül, s olyan, korábban teljesen misztikusnak tartott jelenségekről hullik le lassan a fátyol, mint az élet keletkezése vagy a gondolkodás, emlékezés folyamata. Mind több gyárban veszik le az

67 A Szovjetunióban.

emberről gépek, automaták a nehéz fizikai munka terhét, már mérjük, megfigyeljük, tanulmányozzuk az emberi érzékszervekkel érzékelhetetlent, a láthatatlant, a hallhatatlant, s tapinthatatlant, terjednek a minden eddiginél termékenyebb, gyorsabb, gazdaságosabb gyártási eljárások. Napról napra új felfedezések hírével, fogalmakkal, elnevezésekkel találkozunk a napilapok, folyóiratok hasábjain – még eligazodni, tájékozódni sem könnyű közöttük. Hát még megérteni lényegüket, jelentőségüket, felmérni a tudományok fejlődésében betöltött szerepüket.” (1964: 5–6.)

Az utóbbi két mondat lelkes megfogalmazásai mögött azonban már felsejlik egy kis árnyék: az eligazodás, tájékozódás, megértés egyre nagyobb gondot jelent, és nemcsak „a nép” számára. Suba Ferenc azonban optimista: „A XX. századot joggal nevezhetjük a technika századának. E század közepén három korszak alkotó technikai gondolat és vívmány bontakozott ki: 1. az atom energia, 2. az automatika és kibernetika, és 3. a világűr meghódításának ténye.” (*Előszó*)

Ezekhez képest a *Motorok* című szakkönyv, amiből sejtésem szerint Suba Ferenc a szerkezet kialakításakor jelentős mértékben tájékozódott, valóban csak a gépészeknek szóló szakkönyv:

„A könyv röviden összefoglalja a belsőégésű, villamos, pneumatikus és hidraulikus motorok elvi megértéséhez szükséges erőtani, folyadék-fizikai és hőtani alapfogalmakat, ismerteti a belsőégésű motorok elméletét, szerkezetét, részletesen foglalkozik a motorok üzembe tartásának gyakorlati kérdéseivel.” (Szathmáry 1961: 4.)

Ez a könyv lehetett a minta. Ennél közelebbit, megfelelőbbet, amiből inspirálódott volna, nem találtam, bár lehetséges, hogy volt. Ebből tájékozódott, hogy miről mennyit kell írni, milyen illusztrációk szükségesek.

Úgy vélem, Suba Ferenc, más kortársaival együtt, osztotta az ezekben a fenti megnyilatkozásokban tetten érhető, a politikai rendszert és kort uraló optimizmust és jövőképet. Az *Előszó*ban olvasható: „A folyamatos technikai fejlődés során az erőgépek mind nagyobb és nagyobb segítséget nyújtanak az ember számára és mind jobban és jobban megkönnyítik a munka körülményeit. Az emberiség történetében e példátlan méretű és ütemű technikai fejlődés fokozott követelmények elé állítja a mezőgépező szakembereket is, mivel napról napra újabbnál újabb típusú gépek jelennek meg. A traktorok és a mezőgazdasági gépek iránti érdeklődés falvainkban rohamosan fokozódik, s a falusi dolgozók egyre mindinkább ráeszmélnek, hogy csak géppel lehet jobb munkát és eredményesebb termést elérni.” A „példátlan méretű és ütemű technikai fejlődés” ügye mellé állni, a „rohamosan fokozódó érdeklődés”-t kiszolgálni: ez a szerep, amit vállalt Suba Ferenc. Egy ilyen típusú könyvet pedig azért érdemes megírni, mert a közvetlen szakmai célok (képzés) elérésén túl általános, sokat hangoztatott nemzetgazdasági eredmények is várhatóak, remélhetőek: „e könyvből leszűrődő tanulságok hozzájárulnak: – a termelési ered-

mények növeléséhez, – az önköltség és az üzemanyag fogyasztás csökkentéséhez, valamint a motor élettartalmának növeléséhez.”

Még két cél az, ami megfogalmazódik az *Előszó*ban. Az egyik a tudás, a szakmai ismeretek terjesztése, hiszen a szervezett képzés és továbbképzés során használhatóak majd a leírtak: „Ez a könyv elsősorban a kezdő és tanuló gépészek részére íródott, de kézbe vehetik „régii traktorosok” is, vagy bárki akit érdekelnek a mezőgazdasági gépek erőforrásai – a belsőégésű motorok – szerkezeti felépítése, működése, beállítása, javítása és karbantartása”. A másik az erkölcsi nevelést célozza, a „rossz gépészek” megjavítását és a közömbös magatartások megváltozását szeretné elérni azzal, hogy a karbantartás lelkiismeretes végzésére biztatja őket, ehhez ad ismereteket: „több mint 40 év gyakorlatom – közvetlen a gépek mellett – azt bizonyítja, hogy a defektnek és következményeinek 70-75%-át a karbantartás elhanyagolása, a hozzá nem értés és a gépek iránti bánásmód, hogy »nem apámtól maradt!« mentalitás okozza. Vannak 4-5 éves traktorok – mintha újak lennének – viszont vannak olyanok is, amelyek csak néhány hónapja hagyták el a gyár kapuját, de úgy néznek ki, hogy... Azt hiszem, valahonnan innen ered az a közmondás is, hogy »rossz gép nincs, csak rossz gépész!« – Egyes kezdők pár hónap alatt remek mezőgépészek lesznek, mások meg 20 év után is kezdők maradnak.”

A IX., *A belső égésű motorok karbantartása* fejezet elején újra visszatér ez a téma. Mivel a motor élettartalmának „egyik legfőbb tényezője a karbantartás”, persze hogy az üzemeltetőnek van a legnagyobb szerepe abban, hogy a motor jóból rosszra válik! Attól válik jóból rosszra, hogy „a kezelője hogyan ért hozzá, és hogyan bánik a motorral, mert egy rosszul karbantartott, túlterhelt és mindig teljes gázzal működtetett motor előbb-utóbb időnap előtt rosszra válik. S akkor kimondja a gazdája a végső szentenciát, hogy »Ez a motor nem jó – nem sikerült!« S ha a következő motor sem tart ki a meghatározott javítási időszakig, akkor: »Nincs szerencsém a motorhoz!« – hangzik a lelkiismeret-furdalás nélküli válasz.” A jó gépésznek tehát jó motorja van: „Aki a gépet szereti, örömét leli benne, és a vele való munka élvezetet, a karbantartás kikapcsolódást jelent. Az ilyen mezőgépész mindent megtesz a motor jó működéséért és karbantartásáért. Szakkönyveket olvas, hogy még több ismeretet elsajátítson...” Persze vannak olyanok is, akik nem így viselkednek, mert „ő csak azért lett traktorista, mert egyebüvé nem vették fel”. Vagyis döntő a jó motor – rossz motor vitában a gondolkodásmód, magatartás. „Végeredményben minden motor jó, ha megfelelően karbantartják és öntudatos felelős érzettel bánnal vele.” Ezért van szükség jó, azaz szakmailag képzett és erkölcsös, azaz kötelességtudó, aldozatkész gépészekre.

Mennyiben lehet működőképes ez az elképzelés, és mennyire illúzió, egy megadott korszakban szocializálódott, megadott személettel rendelkező, több mint egy évtized alatt hatalmas munkával egy szakkönyvet összeállító „mezőgazdasági gépészmesternek” meg társainak illúziója – vagyis ha megjelenik a könyv, akkor valóban hozzájárult volna a forgatása, használata a „jó gépészek” képzéséhez? Nem tudható.

Úgy gondolom, Suba Ferenc életének több mint egy évtizedében, rengeteg olvasással és jegyzeteléssel, napi aprómunkával alkotta meg ezt a „kötetet”. Ami végül is ott fekszik könyvtárának a polcán, nem olvassák, nem tanulnak belőle. Mondhatni, hogy nem hozott eredményt, elégtételt ez az évtizedes munka. Figyelme ezért is fordult egy addig számára kedves, de alig ismert terület, a néprajzi vizsgálat fele: ez eredmény esetén elégtételt ígért. De végül is témájában igen, de motivációjában nem volt igazából fordulat ez: ugyanaz a népszolgálati elképzelés⁶⁸ állt emögött is, mind a „jó gépészek” képzésének, kinevelésének szándéka mögött. „Nagy fába vágtam a fejszét«, – amikor a könyv megszerkesztésére, megírására szántam magam, hogy a magyar anyanyelvű gépészeknek ezt a régóta érezhető hiányt bepótoljam.” – ezzel a mondattal ér véget az *Előszó*. „Ezen adatgyűjtemény célja nem más, mint megismerni ezt a szülőföldet alfától omegáig, valamint megóvni a falu történetét, néprajzát a belátható feledés veszélyétől. Adatgyűjtésem során az az érzés alakult ki bennem, hogy semmi sem részesített volna nagyobb élményben, mint ez a kutatómunka.” – ez a *Márkod története és néprajzi leírása* kötet *Bevezetőjének* egyik első mondata.

A Márkodról szóló könyv kézírata 2002-ben készült el, és ennek a kiadása sem volt egyszerű:

Aztán kaptam, tankönyvkiadással foglalkozott, a városháza megett volt az irodája, Dánél Károly, s aztán hozza mentem, vállalta is, hát az addig jártatott! Aztán egyszer egy tanárnővel jártuk, az is valamit irt, vártuk ketten legalább egy óráig, mert nézte a meccset, hát végig kellett néznie a meccset, s a végén, győj, gyűlés van, kell menjek, benne volt a pártbizottságba, s akkor a tanárnő úgy leteremtette! S máskor, bérendelt minket, tél volt, nem volt otthon, szemben volt egy cukrázda, oda úgy ültünk be, hogy lássuk, mikor jön haza... Aztán megláttam hogy van az ASID nyomda, az állomásnál, hát már eppeg ennél nem voltam, ezt nem tudta Robi⁶⁹ se. Aztán

68 Lásd az 2015-ben megjelent *Népszolgálat* című kötet írásait (Bárdi–Filep–Lőrincz szerk. 2015), kiemelten Lőrincz D. József *Népszolgálat* című tanulmányát (Lőrincz 2015). Ebben olvasható, hogy a szocializmus „érett” korszakában, a hetvenes-nyolcvanas években a véleményformáló, baloldali értelmiségiek arra törekedtek, hogy „a népszolgálatot megfosszák a transzcendens rend keretétől, és beoltsák valamilyen fajta emberarcú, idealizált szocializmusba és/vagy pragmatizmusba” (Lőrincz 2015: 231) – ez utóbbi utó például a technika mindenhatósága, a technika sikeres uralásával az emberi sors uralásának a hite. Ez azonban csődöt mondott, mert transzcendens „rend nélkül nincs hivatás, hivatás nélkül pedig nincs szolgálat”. Vissza kellett fordulni Suba Ferencnek is az ősök rendezett világához: „Szándékom e munkán keresztül bemutatni ősapáink, nagyapáink életkörülményeit – az idősebbek elbeszélései, egyházi és levéltári adatok, valamint gyermekkori visszaemlékezéseim alapján.” A Majláth Károly polgármester által fogalmazott *Ajánlásban* pedig ez olvasható arról, hogy milyen szolgálatot tehet egy ilyen munka: „Ez a monográfia megtanít arra, hogy akarjunk vállalni önmagunkat, saját örökségünket, őseink tapasztalatát és szokásait, szülőfalunkat úgy, ahogy azt a föld és a szél, a víz és az éghajlat, a hagyományok és a munka alakította, csiszolta, nemesítette az évszázadok folyamán.” Ezt a Suba Ferenc gépész vagy mérnök társai, vagyis „technikai értelmiségiek” esetében is 1989 után tapasztalható esszencialista fordulatot én a regresszív magatartások közé sorolom.

69 Gligor Róbert, aki a könyv megírásában tanácsokkal segítette, és a könyv korrekora volt.

megtudtam, hol van, s elmentem, shüj, azt mondja, s hogy hívták... Dancila, vagy ki... ez román kiadó, miről van szó, hát van nekünk egy magyar szerkesztőnk, kompjuteres, s örültem, hogy tudok beszélni magyarul, mert csak nyegegett, s be kellett diktáljam neki, s közben ez került a legolcsóbbba, 6 lej egy darab a könyvből. S én 12 lejért adtam el. De ő nem izélt, így kell vagy úgy kell, kettes sorköz vagy mi, diktáltam be s az lett...

[Úgy látszik, ott szerkesztés nem volt, ahogy maga elkészítette, úgy maradt, a maga dolga, a maga felelőssége, ha valamit rosszul írt, maga a hibás...]

Kérdezte, hogy van-e szaklektorálva, s nem... De be is írtam az előszóba... ez olyan munka a néprajz, hogy lehet... (0299)

A kötet végül is 23, a kötet végén felsorolt támogató, valamint a szerző magánkiadásában jelent meg. Kérdésemre, hogy a Marosvásárhelyi Népi Egyetemen, a néprajzi és népművészeti tanulmányai közepette milyen szakmai, szerkesztési szempontokra hívták fel a figyelmét, a következőt válaszolta:

Asztalos Enikő, a tanárnő nem foglalkozott ezzel, megvolt vagy 15 falunak a monográfiája, s abból lehetett... a sorrendet én találtam ki, nem tudtam átvenni, erről ez írt, arról az, s volt amiről egy se írt... (0323)

Ebben az esetben sem beszélhetünk a források szövegekői jelzéséről, a kötet végén 26 bibliográfiai tétel van megadva. Ugyanitt olvasható a 36 adatközlő névsora.

A történelmi rész öt részből áll: *Márkod történelme* (a név 1567-es első említésétől az 1964-es „új hengerelt út” megépítéséig), *Márkod közigazgatása, Az I. és II. világháború hatásai Márkodra, A falu egyházi történelme, Márkod népoktatási történelme*. Hátralé, a 24. fejezetben olvashatunk Márkod lakosságáról.

A néprajzi gyűjtés anyagát 16 fejezetben mutatja be. Ezek: *A falu beépítése, A lakóház, Öltözködés, népviselet, Játékos gyerekkor, A házasság bonyolultsága, Szórakozás, Ünnepi szokások, Földművelés, gazdálkodás, gépesítés, Állattartással kapcsolatos dolgok leírása, Táplálkozás, Egy kis háziipar, Hiedelem, babona, Egészségügy, temetéssel kapcsolatos leírások, Néhány különleges leírás*. A kötet végén *Szójegyzék, szómagyarázat* van, meg az identitás tévedhetetlen jelzéseként, keretként: *Székely Himnusz* (teljes szöveg), *Magyar Himnusz, Szózat*.

Miközben a a könyvről beszélgettünk, kiemelten kérdeztem rá a hetedik, *Márkod népoktatási történelme* fejezet *Tanulmányi és szakmai továbbképzés* alfejezetére. Ebben a szakmát tanulók vagy „magas fokú oklevelet” szerző, azaz a paraszti sorból kiemelkedő márkodiakat sorolja fel, egy általa elképzelt, kialakított sorrendben. A tájékozódást igen megnehezíti, hogy nincsenek elválasztva a különböző generációk, nem tudni, ki mikor született, melyik történelmi korszakban élt, mennyit tartózkodott Márkodban, vagy éppen Márkoddól távol élte le az életét – elmondása szerint „azt nem tudtam volna kibogarászni”. Úgy gondolom, hogy a névsor azt mutatja, és nem többet, hogy Suba Ferenc milyen mesterségeket tudott összeírni, és az általa is ismert, vagy mások által említett embereket hova tudta sorolni.

A névsort végigvettük, az volt a szándékom, hogy a mesterséget tanulók és gyakorlók pályájáról szerezzek részletesebb információkat, de erről igen gyorsan le kel-

lett mondanom, hiszen beszélgetőtársam csupán leltárt készített, nem nézett utána a pályáknak. A párbeszédet az alábbiakban közlöm, mintegy betekintést engedve a mai, kihagyásos és hiányos visszaemlékezési folyamatba is. Legelőször is az általa felsorolt traktoristákra voltam kíváncsi, ugyanis két kategóriára bontva: *Régi „Fordson”-os gépészek és Mezőgépeszeti szakiskolát végeztek* csoportban összesen 31 traktoristát említ – messze ez a legtöbb a helyiek által választott, tanult mesterségek gyakorlóí között, a könyv szerint. De az is lehetséges, hogy azért ekkora a szám, mert Suba Ferenc ezeket ismerte közelről és a legjobban, más mesterségek gyakorlóíról csak közvetett információi voltak.

[Itt van a lista, a legtöbb a traktorista, vagyis két kategória van „Fordson”os gépészek, s iskolát végzett traktoristák.. Itt a listában először azokról írt, aki orvos lett s író lett, nem a traktoristákról...]

Sükösd Mihály, Illyében volt pap, s Sükösd Mihály, a másik, író volt... Agrármérnök Nagy Mihály s Majláth Károly, az a Nagy Mihály az Oroszországban tanult... Majláth Károly Berében polgármester is volt..

[Prókátor, jogász, ezek kik?]

Kocsis Sándor most is él Vásárhelyen, a felesége fogorvos...

[Én beírtam volna, ki mikor született...]

Hát azt nem tudtam volna kibogarászni, ki mikor született... Tanítók, tanárok, s akik itt vannak elől, azokat személyesen nem ismertem, idősebbek voltak... Dégi Sándor, az Bodfaluban volt előbb tanító, aztán tanár... Kovács Péter, Bodoni Mihály, ezeket betették a románok közé Moldvába, s aztán egy hónap múlva otthagyták... Bartus János, ő orosz tanított, mert volt orosz fogságban, s aztán elvitték tanfolyamra, s Hármasfaluban tanított... Majláth Irma matematika tanár, igazgató is volt... Marton Jenő, ő Magyarorszáron volt zenetanár, előbb tanító volt, megcsinálta az egyetemet, azt hiszem történelmet tanított... Szilveszter Ella, Zetelakán, na azt te kell tudjad Irma, az nálad is fiatalabb...

A beszélgetés közben véletlenül derül ki, hogyan sikerült Suba Ferencnek adatokat szereznie a „históriai” rész megírásához. A Maros Megyei Könyvtár egyik vezetőjével találkozik, az tájékoztatja a lehetőségről:

Hát mikor Magyarországról volt egy könyvkiállítás, s volt egy könyv, Erdély története, kezdtem forgatni, s abban Márkodról is szó volt, s kiírtam néhány sort, s jött egy nő, s leült az is, az volt az igazgatónője a könyvtárnak, olyan szimpatikus volt, s magát mi érdekl, s mondom Márkod, mert végezem a Népi Egyetemet, s akkor mondja, jöjjön el a megyei könyvtárba is. Bementem, aztán egyik nőnek kiadta, hogy vegyen kezelésbe, s akkor kiírták, hát ott az első emeleten minden megvan, melyik könyvben mi van, leírva hogy hányas számú, második s harmadik emelet, kellett menjek s mutassam, s akkor adták ide a könyvet... Utána tudtam meg, hogy le kellett

volna fizetni 70 lejt. S amikor akarok bémenni, akkor hol a kitánca, hát nem tudtam, Fülöp Mária nem mondta. Na aztán ő leültetett, s egy halom könyv volt, s na Suba úr, megkapta a könyveket? Aztán nem fizettem, hanem adtam én is egy könyvet...

Visszatérve a gépészekhez, a következőket mondta:

[2 technikus, az egyik gépész, a másik állategészségügyi... itt vannak a gépészmesterek, maga is itt van közöttük...]

Ezek közül kettőt, amikor felbomlott az iskola, őket felvették az Encsel Mórhoz mesternek, hát én inkább traktorista akartam lenni, hazajöttem... Aztán később én is elmentem, de nem volt nekem odaírva, hogy mecanic agricol... Siklódi Pál, Marton Béla Vásárhelyen maradt, mesterek lettek... Siklódi Ferenc osztálytársam volt, ő is valamilyen autószerelő lett... Marton Károly az már fiatalabb volt, az már végzett direkt iskolát. Szóval én is kerülhettem volna az iskolával egy gyárba Vásárhelyen.

Vass József állategészségügyi technikus, ő berei volt...

Nők: könyvelő tisztviselő, az csak nő lehetett, férfi nem... Én is egy évig főkönyvelő voltam, amikor hazakerültem, aki azelőtt volt, az elment iskolába, s én voltam egy évig, amíg visszakerült, a kollektív főkönyvelője... Nagy Olga könyvelő a néptanácsnál, ott volt néptanács, aztán összevonták a 10 falut Magyarós központtal, előtte Magyarós, Bere, Márkodon volt néptanács... Kozma Krisztina az is könyvelő, Hármasközségbe volt, márkodi, osztálytársam is volt, a szülei Gyergyóból jöttek, nagyon érdekes volt gyermekekül nekem a beszéde gyergyóias hangsúllyal... Ők az eredeti székelyek Gyergyóban, s mi olyan neveléses... székely, hát Márkodon is a székelységet tartották... Siklódi Lidi könyvelő Vásárhelyt, malomiparnál...

[Siklódi Ida, tisztviselő...]

Nem emlékszem rá... Vass Mária... ezek a kollektívnel voltak könyvelők, Vass Jóskának a felesége volt Mária, ő márkosi. Bárdos Péter, ő volt a kollektívnek a könyvelője... én helyette voltam, s akkor jöttek a SMT-ről, hogy hiányzik a traktorista...

Demeter Géza, Siklódi József villanyszerelők, ők iskolát végeztek. Amikor szerelték a villanyt, én éppen traktorista voltam, s az oszlopokat kellett szállítani, Magyarós felett vezették, s olyan csúf helyekre kellett vinni, az egyik traktorista nem vállalta, s akkor na, Suba ott van Márkodban, s egész Magyarósnak a túlsó felitől a nagy betonoszlopokat remorkával kellett vinni, követ s alapot, betonozni kellett. A háznál, az utcán megcsinálták, s utána vezették be, de az nagy dolog volt, minden szobába, hát azt be kellett építeni...

[Felesége: Volt aki örvendett, hogy éppen csak ott legyen, ahol laknak, s akkor anyósoméknál se volt a belső szobába... de aztán rájöttek, hogy ha be kell menni abba a szobába, gyertyát kell vigyenek, úgy hogy tovább is volt amit csinálni... Mikor meggyúlt nálunk a házba a villany, az olyan él-

mény volt, azelőtt kicsi leánka voltam, s kellett a lámpacsövet tisztítani újságpapírral...]

Én a villanyt megcsináltam nálunk is...

Ácsok, jó sokan, családok voltak, az apjuk után megtanulták. Sikó Majláth János, az Márkodban volt. Martonok, a kollektívnek volt ácsbrigádja, hát amiket kellett csinálták, hát régebb a háznak megvolt a váza fából, s akkor rakták be a téglát... ezek úgy szemre csinálták, úgy meg voltak szokva, belé voltak jöve, hogy tudták szemre... Az egyik ács vált, Siklódi Lukács József, az ügyvéd megtanította, hogy a mondja azt, hogy nem tudja építeni a szocializmust az asszony miatt, s a bíróságon az asszony azt mondta, hogy te Jóska, hát te nem mondtad, hogy még azt is felvállaltad! Haha!

Baricz Dénes, az is odavaló, nekünk is ő épített...

Siklódi F. Zs. Lajos, az ács és kerekesmunkával is volt, szerszámai voltak, ezermester volt...

Sára Sándor, az anyja márkodi volt, elment, s elvált, s a gyermekkel hazajött.

Siklódi Laci Károly, mindennel foglalkozott...

Kovács, itt vannak a cigányok, Gábor Máté, Rupi János, ezek generációk óta ott voltak, házuk volt s műhelyük volt, ezeket megbecsülték, állandóan patkolni kellett, a gyermekek velünk jártak iskolába, nem volt kivétel, az egyik szomszédunk volt, össze voltunk szokva...

Szabók Siklódi Ernő... volt földje mindegyiknek, de azért a mesterséget is gyakorolták... Szabónők, Szeredában volt tanfolyam, ezek mind otthon voltak... Cipészek, ezek is ott laktak a faluban... Borbély Veres József, Siklódi F. Zs. Lajos, na ez minden volt, zenész is volt...

Siklódi K. Ferenc, ő Régenben tanulta meg, bejelentkezett a Fogyasztási Szövetkezethez, mindent meg tudott csinálni, rendesen inas volt s segéd volt. Kovács István... egymástól tanulták, Veres Ferenc...

Kőműves csak Nagy Árpád, ez Májából házasodott oda, ez vezette a munkát, s a többi dolgozott neki...

Kereskedő, boltos Siklódi F. Lajos, Kovács A. István, Kacsó Péter, egymás után jöttek ezek... Máté Kacsó Rózsika, Fülöp Kacsó Margit... az Szeredában van most...

Volt 3 órás, Bartus Károly, nekem a nagyapám volt, elromlott, s addig tanulmányozta, amíg elindította a toronyórát... Földet is műveltek, ez csak mellékes volt...

Sofőrök, na ezek már iskolát végeztek, Marton Árpád, Marton Károly, ezek Vásárhelyen laktak, Bodoni Károly, Kacsó Albert, ezek már a kollektívnál, Kacsó Péter, ez az útügynél, Siklódi Emil, az IRTA-nál, TIR-kocsival járt, Bartus Vencel, az is ott volt, Kovács K. András az útügynél volt.

Erdész Kovács Károly, Sütő Ferenc, Siklódi Attila, egyszer itt Keresztúr, Kendő közt az erdő, akkor túlfelől Búzaházától Deményházáig is, s akkor a falun felül, mindenféle erdő...

Tejcsarnokos az édesapám, ő kivette Gegestől az egész Bekecs alatti részt, s megcsinálta a tejet sajtnek, s ő ezzel kereskedett, vitte Vásárhelyre. Ő a csarnokból összeszedte a tejet, s sajtot csinált, s azt eladta, Abod, Szentimre, Torboszló, szekérrel szedte össze, s legtöbbször lóháton járta el, hogy hogy áll a sajtkészítés, s akkor szekérrel szedte össze, egész nagy szekérrel, s vitte Vásárhelyre. Keresztúr, Kendő, Márkod, s ha megtótt a szekér, akkor vitte be. S nekünk volt 2 ló, egy tehén, s örökké mellette egy bornyú, a bornyú csinálta a pénzjövedelmet, mert azt adta el.

Kovács István, üzletes volt.

Bárdos Péter tejcsarnokos volt, ifj, Bodoni Károly is.

Mészáros vagy disznóölő: akinek nem volt tudománya, ezeket hívták. Kovács K. Ferenc [Felesége: Ez nagyapám volt] ez árulta is a húst, Marton Albert, Kovács K. Károly az Irma nagybátyja. Siklódi F. Zs. Lajos is, de zenész is volt, de a kottát nem ismerte, a jobbágytelki együtttest kísérte, gyalog is képes volt Jobbágytelkére elmenni. A kereskesmesterségét láttam, az agyba véste bele a fentőket, s az kell találjon, hogy milyen szögbe kell legyen, de egész kurvás, hogy találjanak is a fentők, hát nagy mester volt ebben... Kellott találjon... Kotta nélkül úgy megtanulta a klanétálást, hogy nem ismerte a kottát, de ha egyszer meghallott egy éneket tudta, mindent tudott, mikor Magyarországon voltak a jobbágyfalviak egy versenyen, a rádió közvetítette, rögtön észrevették hogy ez Lajos bá, olyan jellegzetes hangja volt a klánétának.

Márton L. Károly, apa és fia... Siklódi Sándor, Marton B. András...

Szólészeti szakiskolát végzett Siklódi József, a kollektívben volt a csoportnak a főnöke.

Vadászok, volt engedélye, s nagyobb részének nem volt engedélye... így ismerték őket, hogy vadászok... Kovács Istvánnak volt csak, apámnak nem volt. Az volt az érdekes, hogy apám mikor jött hazafelé, itt a kabátjába a puskát besüllyesztette, kétféle lehetett törni, s nem látszott. Aztán eltűnt, volt a szomszédba egy szolgál, az ellopta, eladta Búzaházára, s akinek eladta, azt elkapták, s akkor ettől van, s attól van, s akkor apámat vitték Szentgyörgybe a Sziguranciára. S akkor ő kibújt, hogy az apósáé volt, s ő nem is tudta, hova tette el az öreg, nem is látta, nem az övé volt.

[S akkor zenészek... gardonos, dobos...]

Nép lódoctorok... amikor a lovakkal valami probléma volt, őket hívták, volt nekik egy olyan bicsok, s vérezték meg a lovakat...

[Szövé, rojtkötés mesterei, nők...]

Kibéden csinálták a szövőszékeket...

Vasutasok, nem itt a kicsi vonatnál... Vásárhelyt, csak idevalók voltak.

Kántorizálás, hát azok itt tanulták meg... Siklódi B. Mihály, Sükösd Árpád, templomban s akkor temetésekor.

A szószólás mesterei, azokat hívták örökké amikor volt valami temetés, ők kellett fogadják. Ez egy ilyen adottság, szobóság kellett ehhez, s aztán

betanult egy szöveget, s az talált majdnem mindenhova... Bodoni P. Károly, na az volt a nagy mester, mindenki őt hívta, amíg élt, azután jöttek a többiek... Demeter Géza él, most is ő folytassa... mikor falunapok vannak, akkor beszélnek... Demeter Géza, Magyarósról került oda, ő is villanyszerelő volt, még a feleségéhez én vittem először oda, elvittem, s összekerültek, még most is együtt vannak... egy udvaron, de ő hátul épített magának egy házat hátul, mert az asszony azt mondta, hallgass, mert ez az én házam... s akkor Géza a szép új házban van. Géza hívott, menjünk hozzá, s akkor melyikhez menjünk? Két fia van, otthon laknak... Beszélgettünk, mert egy torban együtt voltunk, s mondtuk hogy mi egy ágyban aluszunk, s akkor ő mondta hogy ők még egy házban se!” (0302 – 2018.04.20)

Ez hát a leltár: ezek közé illeszti magát is. Ezek azok az emberek, akik számára megnevezhetőek, akik szakmát tanultak, akik „magas fokú oklevelet” szereztek, azaz a paraszti sorból kiemelkedtek, de ugyanakkor valamiképpen, legalább ebben a leltárban a márkodiakhoz sorolhatóak. Elmentek, de mégis, leltárilag legalább is otthon maradtak, meg otthon maradtak, de mások lettek, mind földművelő elődeik. Egy részük neve ott olvasható a támogatók névsorában, mondhatni azok között, akiknek fontos volt a „hagyományok ismerete”, az a szellemi teljesítmény, amit Suba Ferenc létrehozott: a feltételezett újabb és újabb emlékezésekhez alapul szolgáló írott összefoglaló. Ez a szülőfalu mai, organizált intézményes-társadalmi valóságában született meg, de egy organikusnak feltételezett, ekként kezelt és megjelentetett világnak a reprezentációja.